

KVALITA PRACOVNÍHO PROSTŘEDÍ A PRACOVNÍ ZDRAVÍ VYUČJÍCÍCH JAKO CHARAKTERISTIKY DOBRÉ ŠKOLY

QUALITY OF WORK ENVIRONMENT AND OCCUPATIONAL HEALTH OF TEACHERS AS CHARACTERISTICS OF A GOOD SCHOOL

Kateřina Zábrodská, Jiří Mudrák

Psychologický ústav AV, Praha

Abstrakt

Příspěvek je součástí symposia Co dělá dobrou školu? V příspěvku se z perspektivy organizační psychologie zaměřujeme na otázku, jaké aspekty pracovního prostředí na školách jsou klíčové pro pracovní zdraví vyučujících. Vycházíme zde z organizačně-psychologické teorie nároků a zdrojů (job demands-resources), na základě které analyzujeme data z panelové studie 150 českých škol a ukážeme, jak jsou u vyučujících vztaženy různé aspekty pracovního prostředí (jako je například vnímaná kvalita vedení, vliv na práci, pracovní nároky či konflikt práce-rodina) a osobnostní faktory (jako jsou psychologický kapitál či „self-efficacy“), k pracovní spokojenosti, pracovnímu zaujetí či burnoutu. V tomto kontextu také prezentujeme výsledky obsahové analýzy kvalitativních výpovědí vyučujících týkajících se jejich motivací pro výkon profese učitele a hlavních problémů, které vnímají ve své praxi.

Klíčová slova: pracovní zdraví; psychosociální pracovní prostředí; pracovní spokojenost; burnout; pracovní zaujetí; pracovní well-being

Abstract

The paper is part of the symposium “What Makes a Good School?” From the perspective of organizational psychology, we focus on which aspects of the school work environment are key for the occupational health of teachers. We draw on the job demands-resources theory and analyze data from a panel study of 150 Czech schools. We show how different aspects of work environment (such as perceived leadership quality, influence at work, job demands, and work-family conflict) and personality factors (such as psychological capital and self-efficacy) are related to teachers’ job satisfaction, work engagement, and burnout. In this

context, we also present results of a content analysis of teachers' qualitative comments related to their teaching motivations and the main problems they perceive in their daily practice.

Keywords: work environment; occupational health; teachers; organizational psychology; job demands-resources theory; panel study; motivation; burnout

1 ÚVOD

Vědci z institutu SYRI (www.syri.cz) představí na symposiu nálezy z aktuálního výzkumného šetření panelu 150 českých základních škol. Data byla sbírána v roce 2023 u žáků 6. ročníků ($n = 2569$), jejich učitelů ($n = 1755$) a ředitelů ($n = 134$). Unikátní rys výzkumného designu spočívá v propojení dat od žáků, učitelů a ředitelů, stejně jako ve výhledu na dlouhodobý sběr dat v následujících ročnících.

V symposiu budou prezentovány tři samostatné příspěvky: 1. Jaké znaky má kvalitní výuka a které faktory jsou rozhodující pro výsledky žáků v testech z českého jazyka a matematiky? 2. Jak žáci vnímají školní prostředí a co přispívá k jejich pohodě a well-beingu? 3. Jak jsou na tom čeští učitelé z hlediska svého pracovního zdraví, motivace a spokojenosti a jak tyto charakteristiky může ovlivnit ředitel školy? Tento příspěvek se bude zaměřovat na problematiku pracovního zdraví učitelů.

2 TEORIE

V tomto výzkumu zaměřujícím se na pracovní zdraví učitelů využíváme tzv. model pracovních nároků a zdrojů nabízející flexibilní teoretický nástroj pro konceptualizaci klíčových aspektů pracovního prostředí, který umožňuje vysvětlit celou řadu jejich psychosociálních dopadů (Bakker, Demerouti & Sanchez-Vergel, 2023; Demerouti & Bakker, 2022). Na obecné úrovni model nároků a zdrojů konceptualizuje dvě relativně nezávislé charakteristiky pracovního prostředí: 1) pracovní nároky (definované jako aspekty práce, které vyžadují trvalé úsilí a které jsou spojeny s fyziologickými a psychologickými náklady) a 2) pracovní zdroje (definované jako faktory funkční při dosahování pracovních cílů, snižování pracovních nároků nebo stimulaci osobního růstu a rozvoje)

(Bakker & Demerouti, 2017). Tyto dvě široké kategorie mohou zahrnovat celou řadu specifitějších charakteristik pracovního prostředí, z nich některé jsou relativně obecné (např. autonomie, pracovní tlak nebo sociální podpora), zatímco jiné jsou více závislé na konkrétní pracovní oblasti (Bakker & Demerouti, 2017). Pracovní nároky a pracovní zdroje ovlivňují to, jak zaměstnanci prožívají svou práci a na tomto základě činí relevantní rozhodnutí – mají dokumentovaný dopad na stres/vyhoření, pracovní angažovanost, pracovní spokojenost, vnímaný závazek vůči organizaci, záměr odejít z pracovního poměru, zdravotní problémy či produktivitu (Bakker, Demerouti & Sanchez-Vergel, 2023). Tento model jsme ve výzkumu použili ke konceptualizaci klíčových charakteristik pracovního prostředí na školách a následně testujeme jeho hlavní hypotézy týkající se efektů pracovního prostředí na různé aspekty pracovního zdraví učitelů.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

V příspěvku využíváme data z počáteční fáze panelové studie zahrnující 134 základních škol, které zahrnují 2569 žáků šestých tříd (ve věku 11–12 let), 1755 učitelů a 134 ředitelů. Hlavní dvě otázky zní:

- 1) Jak souvisí pracovní prostředí na školách s pracovním zdravím vyučujících?
- 2) Jaké aspekty pracovního prostředí na školách lze považovat za klíčové charakteristiky dobré školy?

Dotazníková data týkající se vnímaného pracovního prostředí a pracovního zdraví vyučujících byla získána především s využitím dotazníkové baterie Copenhagen Psychosocial Questionnaire III (Burr et al., 2019) a analyzována prostřednictvím strukturálního modelování. Otevřené odpovědi byly analyzovány prostřednictvím obsahové analýzy.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

První zjištění ukazují, že pro různé aspekty pracovního zdraví a well-being vyučujících jsou klíčové různé aspekty pracovního prostředí na školách. Pracovní spokojenost je spojena především s vnímanou kvalitou vedení na školách, pocity vyhoření nejvíce souvisí s pracovními nároky a konfliktem práce-rodina, a pracovní zaujetí s psychologickými charakteristikami vyučujících jako je

psychologický kapitál a self-efficacy. Analýza otevřených odpovědí ukazuje, že mezi nejvíce zatěžující aspekty patří práce s problémovými žáky a příliš vysoká pracovní zátěž, ale také vysoká míra administrativy či komunikace s rodiči. Mezi pozitivní charakteristiky své práce řadili učitelé například pocit smysluplnosti či dobré vztahy v pracovním kolektivu.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Naše předběžná zjištění ukazují, že vyučující zakouší poměrně vysokou míru pracovního well-being a zároveň naznačují, jaké charakteristiky pracovního prostředí rozlišují mezi vyučujícími s různou úrovní pracovního well-being. Použitý model pracovních nároků a zdrojů se ukazuje jako užitečný teoretický nástroj pro výzkum pracovního prostředí na školách.

6 LITERATURA

- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of occupational health psychology, 22*(3), 273.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Sanz-Vergel, A. (2023). Job demands–resources theory: Ten years later. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 10*, 25–53.
- Burr, H., Berthelsen, H., Moncada, S., Nübling, M., Dupret, E., Demiral, Y... & Pohrt, A. (2019). The third version of the Copenhagen psychosocial questionnaire. *Safety and health at work, 10*(4), 482–503.
- Demerouti, E., & Bakker, A. B. (2023). Job demands-resources theory in times of crises: New propositions. *Organizational Psychology Review, 13*(3), 209–236.